

УДК 159.9

Воронов О. І.

канд. психол. наук, доцент

декан факультету менеджменту

Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ

при Президентіві України

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА

Розглядається актуальність проблеми професійного розвитку особистості у період навчання у ВНЗ. Вивчається стандартний механізм підготовки випускника економічного ВНЗ до виходу на ринок праці, який передбачає набуття переважною більшістю студентів стаціонару досвіду практичної діяльності ще під час навчання. Предметом дослідження визначені психологічні аспекти підготовки до працевлаштування майбутніх менеджерів з врахуванням наслідків економічної кризи. Метою подальшого дослідження може стати формування моделі працевлаштування студентів економічних ВНЗ, які навчаються за контрактом.

Ключові слова: особистість, менеджер, фахівець.

Постановка проблемита аналіз останніх досліджень. Коло інтересів сучасних студентів не обмежується тільки навчальним матеріалом, а поширюється у галузі науково-дослідної, суспільно-політичної, трудової діяльності. Вони беруть активну участь в політичному житті країни, діяльності органів студентського самоврядування, працюють на підприємствах різних форм власності [8]. Праця студентів в період навчання стає передумовою та психологічною підготовкою до наступного працевлаштування. Проблема професійного розвитку особи розглядалась в працях В. А. Бодрова, Е. Ф. Зеєр, Е. А. Клімова, А. К. Маркової, С. Н. Чистякової. Актуальність проблеми професійного розвитку особи в період навчання у вищих навчальних закладах обумовлена тим, що студент, який з перших років навчання починає самостійне професійне становлення, більш глибоко і широко уявляє можливі варіанти подальшого розвитку себе як професіонала [1]. Інші автори вважають, що робота паралельно із навчанням у ВНЗ заважає процесу отримання та засвоєння необхідних професійних знань й умінь.

Сучасна фінансово-економічна криза обумовлює масштабні зміни на українському та світовому ринках праці. Їх вплив на працевлаштування випускників вищих навчальних закладів України лише починає відчуватись. У період економічного піднесення 2000–2008 років сформувався стандартний механізм підготовки випускника економічного ВНЗ до виходу на ринок праці, який передбачав набуття переважною більшістю студентів стаціонару досвіду практичної діяльності ще під час навчання. Причинами формування такого механізму стали: кон'юнктурне розширення багатьох

сфер бізнесу, що викликало зростання чисельності молодшого та середнього офісного персоналу з функціями, які не потребували глибокої професійної підготовки, а наявність вищої освіти дедалі більше ставала лише загальнокультурною вхідною вимогою; наростаючий відрив вищої школи від реальної економіки, що знаходить прояв в спотвореній структурі підготовки фахівців та труднощів організації виробничої практики за фахом з допуском студента до важливої комерційної інформації; знецінилась глибока спеціальна підготовка, бо працевлаштування відповідно до здобутого фаху для багатьох молодих фахівців є маловірогідним або малоперспективним, зменшився вплив викладачів на зміст практичного навчання з переходом студентів на самостійний пошук об'єктів практики [6]; перехід від елітної до масової вищої освіти зумовив значне посилення конкуренції молоді за перспективне працевлаштування. Виникло поступове формування завищених вимог до претендентів, коли повна вища освіта є обов'язковою умовою при прийомі на посаду, де достатньою є неповна вища освіта, де можна обмежитись професійно-технічною освітою [4].

Розглянемо дані щодо праці студентів в країнах Євросоюзу. В середньому по Євросоюзу студенти працюють 19 годин, навчаються в аудиторіях 11 годин і 21 годину витрачають на самопідготовку. Наприклад, польські студенти більше працюють, ніж навчаються. У середньому вони присвячують протягом тижня 25 годин — роботі, 18 годин — навчанню в аудиторіях і 10 годин — самопідготовці. Менше всіх у Євросоюзі працюють німецькі студенти. Вони витрачають на роботу лише 7 годин на тиждень. Навчаються в аудиторіях німці близько 14–17 годин, а вдома — від 17 до 21 години. При цьому приблизно 50 % польських студентів все ще живуть з батьками. Це непоганий показник у Євросоюзі, так як, наприклад, в Іспанії він складає 52 %, в Італії — 72 %, а на Мальті — 77 %. Але лише 2 % польських студентів обрали для навчання іноземні ВНЗ. Як повідомляє «TheNews.pl», поляки не бажають кидати рідних та вчитися за кордоном, їм заважає мовний бар'єр [2].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Українська складова кризи має специфічне національне забарвлення. Унаслідок цього створились умови для руйнації або посилення основних тенденцій працевлаштування: кон'юнктурне розширення різних сфер бізнесу зупинено, відбувається скорочення у нижчих прошарках офісного персоналу; зменшення пропозиції на ринку праці обумовлює поглиблення тенденції відриву сфери практичної діяльності випускників ВНЗ від профілю навчання; окремі сегменти вищої освіти можуть швидко втратити привабливість через неможливість працевлаштування за фахом і брак психологічної готовності до гнучких технологій пошуку роботи [3]. Директор Державного інституту сімейної та молодіжної політики А. Мішин зазначив, що тільки 18 % українських студентів за час навчання у виші ніколи не працювали. За його словами, до останнього курсу навчання зазвичай вже працює 45 % студентів. «Якщо 3–4 роки тому студенти починали шукати роботу тільки з 3 або 4-го курсу, то зараз близько 30 % працюють вже з першого», — зазначив експерт [9]. Загалом у вторинну зайнятість (вже раніше працюю-

вали) включено близько 60 % студентів. На першому місці серед мотивів працевлаштування — бажання студентів мати готівку. На другому — потреба в коштах на життя взагалі, на третьому — бажання не відставати від однолітків та друзів, які працюють. Спонукають працевлаштовуватися бажання допомогти батькам і прагнення до самореалізації. Разом з тим А. Мішин зауважив: «Не можна сказати, що на пошуки додаткового заробітку студентів штовхає лише скрутне становище. За останні 3–5 років кількість працюючих студентів збільшилася на 10–15 %. Пов'язано це з ціннісними орієнтирами: люди починають планувати своє життя» [9]. При цьому, за його даними, офіційно працевлаштовані тільки 15 % із загального числа, 48 % працюючих студентів при цьому мешкають з батьками, 11 % — орендують житло, 28 % — мешкають у гуртожитках.

Постановка завдання. Предметом нашого дослідження стали психологічні аспекти підготовки до працевлаштування майбутніх менеджерів з урахуванням наслідків економічної кризи. В наступні роки на нас чекає підвищення темпів технологічного оновлення національної економіки, яке потягне скорочення в економічному секторі та фактичну перекваліфікацію для більшості зайнятих фахівців з вищою освітою. Це підвищить шанси працевлаштуватися випускників ВНЗ наступних років за рахунок проблем, які виникнуть у їх, старших на 5–15 років, колег [10].

Основна частина дослідження. Зміна умов працевлаштування випускників ВНЗ обумовила трансформацію причин і форм включення студентів у трудову діяльність. Дослідження в Одеському регіональному інституті державного управління НАДУ при Президентіві України у 2008 році цієї проблеми засвідчили, що низька стипендія, ситуативне безробіття батьків, неплатоспроможність організацій — спонсорів навчання студентів та інші фактори змушують студентів стаціонару шукати різноманітних підробітків. Внаслідок цього 50,5 % з них були включені у різні види трудової діяльності: малий бізнес, посередництво, збирання інформації, репетиторство, роботу на виставках. Перелік мотивів студентів, що актуалізуються в процесі їх підробітків, а також частота вибору цих мотивів вказані у таблиці.

Таблиця

Мотиви трудової активності студентів

Що приваблює	Кількість працюючих, %
Гроші	91,4
Спілкування з людьми	64,1
Цікава робота	62,5
Вільний графік роботи	66,4
Незалежність від батьків	59,3
Розвиток студента як особистості	58,8
Зв'язок роботи з майбутнім фахом	63,1
Зручний час роботи	52,3
Різноманітність роботи	49,9
Сталість	39,2
Недалеко від дому	24,1

Якісний склад роботодавців також змінився. До 52 % робочих місць було надано студентам приватними фірмами, а частка робочих місць у державному секторі склала лише 12 %.

У грудні 2012 року в інституті проводилось анонімне дослідження, в якому брали участь 255 студентів денної форми навчання з бакалаврської підготовки факультету менеджменту. З них 24 % вказали прізвище, що свідчить про довіру до керівництва факультету та прагнення спільно вирішувати проблему працевлаштування. Серед них 63 % дівчат і 37 % хлопців. Нами було встановлено, що працює біля 42,7 % студентів. З них 31 % працювали на молодших курсах, але припинили цю діяльність у зв'язку з навчанням, 16 % не працювали зовсім. Розпочинають працювати з першого курсу — 18 %, з другого — 29 %, з третього — 16 %. Аналіз мотивації потреб студентів до праці показав такі результати. Потребу в праці обумовило матеріальне становище родини у 3 %; бажають мати гроші на поточні витрати 45,5 %; намагаються придбати професійні навички 13,3 %; вдалося знайти роботу, на яку можна розраховувати після закінчення навчання, 3,3 %. Решта відповідей передбачає подвійну спрямованість. Наприклад, мають фінансові проблеми та намагаються придбати професійні навички до 10 %; бажають мати гроші на поточні витрати та отримати професійні навички 3 %; вказали всі запропоновані мотиви 3 %.

Для студентів стаціонару одним з головних є питання впливу роботи на якість навчання. Проблеми з навчанням через роботу виникають у 14 %; вдається уникати проблем — 56 %; не визначились — 17 %. Головною проблемою працюючих студентів є пропуски занять. 44 % опитуваних вказали, що робота вимагає пропусків занять; 32,6 % працюють після занять. Біля 84,7 % працюють від 3 до 5 днів на тиждень, від 3 до 5 годин в день. До 43 % студентів підтвердили, що знання, отримані в інституті, допомагають в практичній діяльності, але 28 % вказали, що ні. Щодо відношення працедавців до працюючих студентів, можна відмітити, що лише 3 % з них згодні надати місця навчальної практики, 70 % не беруть студентів на практику, 27 % студентів не цікавилися цим питанням, тому що навчаються на молодших курсах, де немає навчальної практики.

З тих студентів, що знайшли роботу, 22 % вважають її більш-менш постійною; 43,8 % вказали, що вважають її тимчасовою; 34 % не визначились з цим питанням. Аналіз частоти зміни роботи свідчить, що працюють постійно на одному місці 4,6 %; змінюють місце роботи 1–2 рази на рік 30 %, 3–4 рази на рік 7 %, більше 5 разів до 48,4 %. Студенти в більшості випадків працюють промоутерами, працівниками «Мак-Дональдсу», касирами, робітниками залу, підсобними робітниками, контролерами. Деякі студенти отримали роботу в рідному інституті, як правило, посаду методиста кафедри. Порівняння вимог до кваліфікації посади, яку займають студенти, та їх актуального стану професійної підготовки показує, що 27 % вважає, що одне одному відповідає; 33 % вважають, що ні; 10 % мають іншу думку. 23 % студентів бажають залишитись на роботі, яку знайшли після закінчення навчання, 52 % будуть шукати іншу роботу, 29 % не визначились.

Сьогоднішня робота задовольняє 27 % майбутніх менеджерів взагалі, 23 % приваблює заробітна платня, 10 % — можливість отримати практичні навички, не визначились 40 %. Взагалі економічна сфера, де працюють або планують працювати майбутні менеджери-економісти, задовольняє 51 %, не задовольняє 19 % та 31 % не визначились. Головним стимулом була и залишається заробітна платня, яка складає у 50 % до 500 грн щомісячно, у 17 % від 500 до 1000 грн, у 10 % від 1000 до 2000 грн і у 23 % більш 2000 грн.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. На ґрунті соціально-економічного аналізу ситуації в країні є підстави чекати глибинних змін стосовно працевлаштування випускників ВНЗ на 2013–2016 роки: тривале домінування ринку праці роботодавців, що обумовить менший розмір початкової платні та нижчий темп її зростання; вкрай низький рівень шкільної освіти в країні врешті відіб'ється на економічній підготовці випускників ВНЗ, що погіршить їх можливості працевлаштування за кордоном [7]; серйозне посилення конкурентної боротьби за найбільш «смачні» та перспективні робочі місця буде супроводжуватись посиленою диференціацією оплати праці; швидке старіння технологічних знань та навичок в умовах технологічного оновлення виробництва, що вимагатиме систематичного навчання і вимивання з найбільш перспективних галузей не готових до цього працівників, а значить, кращі шанси для молоді; банкрутство нежиттєздатних сфер бізнесу не стільки призведе до зростання безробіття, скільки створить чимало можливостей для виникнення нових бізнес-проектів, чим зможуть скористатись випускники ВНЗ; можна очікувати на розвиток в Україні, в руслі загальносвітових тенденцій, фірм професійних послуг, незалежної професійної діяльності, самозайнятості, дрібного підприємництва, економічної самодіяльності молоді взагалі, що створює позитивні перспективи для випускників посткризового періоду; тенденції розвитку політичних процесів підвищують ймовірність мілітаризації країни, що покращить можливості для кар'єри випускників інституту у силових структурах, на підприємствах військово-промислового комплексу; поступовий відхід від активної трудової діяльності покоління 40–50-х років створить можливості для працевлаштування молодих спеціалістів; чисельність випускників вищих навчальних закладів впродовж наступних 3 років буде скорочуватись, що підвищить напруженість на ринку праці; посилиться боротьба роботодавців за талановиту молодь, яка може набирати форм поглибленої співпраці між навчальними закладами та сферою бізнесу, що сприятиме підвищенню рівня освіти випускників і збільшенню їх конкурентоспроможності на ринку праці взагалі [5].

Аналіз результатів дослідження свідчить, що на факультет менеджменту інституту поступають більше дівчат, ніж хлопців, хоча світова статистика показує, що серед топ-менеджерів жінок немає взагалі та серед середньої ланки менеджерів жінок дуже мало. Виникає потреба у врахуванні гендерних особливостей академічних студентських груп. У середньому в період навчання у ВНЗ працює від 40 % до 50 % студентів бакалаврської підготовки, але цей показник може коливатись в залежності від суспільно-

політичного становища в державі. Потрібно підкреслити, що це та частина студентів, яка в більшості розпочинає працювати з другого курсу. В мотивах пошуку праці переважає бажання самостверджуватись взагалі, ніж придбати професійні навички. Незважаючи на оптимістичні відповіді респондентів, ця стихійна організація «позанавчальної діяльності» більш заважає, ніж допомагає придбанню студентами професійних навичок. Зменшується рівень навчальної діяльності, участі в громадській роботі, справах студентського самоврядування, студентській науковій роботі. Ця діяльність носить не цілеспрямований, а більш хаотичний характер, що в кінцевому рахунку не сприяє розробці чіткої мети та прийняття рішення щодо подальшого професійного самовизначення.

Метою подальших наукових пошуків може стати формування моделі працевлаштування студентів, що навчаються за контрактом, яка включає спільне функціонування таких елементів, як асоціація випускників, організація навчальної практики студентів та стажування слухачів з використанням багаторічних баз даних, співпраця з органами влади та організаціями різних форм власності, батьками студентів. Підходи до працевлаштування майбутніх менеджерів повинні розпочинатись з програми адаптації студентів першого курсу з урахуванням їх психологічних характеристик.

Список літератури

1. Баріхашвілі І. І. Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення / І. І. Баріхашвілі, М. П. Ворона, І. М. Старіков. — Миколаїв: Атол, 2006. — 224 с.
2. Белова О. Р. Сравнительный анализ в межрегиональных исследованиях профессионального выбора студенчества / О. Р. Белова, Ю. Р. Вишневикий // Управление социальным развитием регионов в условиях выхода из кризиса в современной России и странах СНГ. — Челябинск, 2010. — Ч. 2. — С. 208–216.
3. Балакірева О. М. Проблеми працевлаштування та міграційні орієнтації молоді / О. М. Балакірева, О. В. Валькована // Економіка і прогнозування. — 2006. — № 4. — С. 76–91.
4. Довлатов А. В. Работающие студенты: как совместить заработок и образование? / А. В. Довлатов // Вопросы психологии. — 2006. — № 4. — С. 23–29.
5. Державна щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні за підсумками 2009 року / МОНМіС; Держ. ін-т розв. сім'ї та молоді; [редкол.: Н. Ф. Романова (голова) та ін.]. — К.: ТОВ «Основа», 2010. — 156 с.
6. Кениг В. А. Становление профессиональной идентичности у работающих студентов. — М., 2008. — С. 11–13.
7. Котик І. О. Роль рефлексії у формуванні готовності до вибору професії / І. О. Котик // Практична психологія та соціальна робота. — 2006. — № 3. — С. 67–71.
8. Сокурянская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Г. Сокурянская. — Харьков: ХНУ, 2006. — 576 с.
9. Українські студенти стали працювати вже з 1-го курсу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2012/09/30/288277>
10. Шаров О. І. Проблеми і перспективи працевлаштування випускників вищих навчальних закладів / О. І. Шаров // Матеріали четвертої Міжнародної науково-практичної конференції. — Донецьк: ДонНУЕТ, 2009. — С. 18–21.

Воронов А. И.

канд. психол. наук, доцент
декан факультета менеджмента
Одесского регионального института
государственного управления НАГУ при Президенте Украины

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТРУДОУСТРОЙСТВА БУДУЩЕГО
МЕНЕДЖЕРА**

Резюме

Рассматривается актуальность проблемы профессионального развития личности в период обучения в ВУЗе. Изучается стандартный механизм подготовки выпускников экономического ВУЗа к выходу на рынок труда, который предусматривает приобретение абсолютным большинством студентов стационара опыта практической деятельности еще во время обучения. Предметом исследования определены психологические аспекты подготовки к трудоустройству будущих менеджеров с учетом последствий экономического кризиса. Целью дальнейшего исследования может стать формирование модели трудоустройства студентов экономических ВУЗов, которые проходят обучение по контракту.

Ключевые слова: личность, менеджер, специалист.

Voronov O. I.

candidate of psychological sciences? associate of professor
Dean of the Faculty of Management in Metro Regional Institute
Public Administration under the President of Ukraine NAPA

**THE PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF EMPLOYMENT OF FUTURE
MANAGER**

Summary

Actuality of problem of professional development of personality is examined in a period of studies in the higher educational establishment. The standard mechanism of preparation of final-year students of economic higher educational establishment is studied to go into the market of labor, which means the acquisition by majority of the day studies department students the experience of practical activities yet during the studies. The psychological aspects of preparation for employment of the future managers are determined in our research, taking into consideration the consequences of economic crisis. Forming of model of employment of students of economic higher educational establishment with the contract form of preparation can become the purpose of the further research.

Key words: personality, manager, specialist.